

Các dạng toán liên quan đến hàm số lượng giác

DẠNG. Xét tính đơn điệu của hàm số lượng giác

Phương pháp chung:

Ở phần lý thuyết, với các hàm số lượng giác cơ bản, ta đã biết rằng:

- Hàm số $y = \sin x$:
  - * Đồng biến trên các khoảng $\left(-\frac{\pi}{2} + k2\pi; \frac{\pi}{2} + k2\pi\right), k \in \mathbb{Z}$.
  - * Nghịch biến trên các khoảng $\left(\frac{\pi}{2} + k2\pi; \frac{3\pi}{2} + k2\pi\right), k \in \mathbb{Z}$.
- Hàm số $y = \cos x$:
  - * Đồng biến trên các khoảng $(-\pi + k2\pi; k2\pi), k \in \mathbb{Z}$.
  - * Nghịch biến trên các khoảng $(k2\pi; \pi + k2\pi), k \in \mathbb{Z}$.
- Hàm số $y = \tan x$ đồng biến trên các khoảng $\left(-\frac{\pi}{2} + k\pi; \frac{\pi}{2} + k\pi\right), k \in \mathbb{Z}$.
- Hàm số $y = \cot x$ nghịch biến trên các khoảng $(k\pi; \pi + k\pi), k \in \mathbb{Z}$.

Với các hàm số lượng giác phức tạp, để xét tính đơn điệu của nó ta sử dụng định nghĩa.

Ví dụ 1. Xét hàm số $y = \sin x$ trên đoạn $[-\pi; 0]$. Khẳng định nào sau đây là đúng?

- Hàm số đồng biến trên các khoảng $\left(-\pi; -\frac{\pi}{2}\right)$ và $\left(-\frac{\pi}{2}; 0\right)$.
- Hàm số đã cho đồng biến trên khoảng $\left(-\pi; -\frac{\pi}{2}\right)$; nghịch biến trên khoảng $\left(-\frac{\pi}{2}; 0\right)$.
- Hàm số đã cho nghịch biến trên khoảng $\left(-\pi; -\frac{\pi}{2}\right)$; đồng biến trên khoảng $\left(-\frac{\pi}{2}; 0\right)$.
- Hàm số nghịch biến trên các khoảng $\left(-\pi; -\frac{\pi}{2}\right)$ và $\left(-\frac{\pi}{2}; 0\right)$.

Lời giải

Chọn A.

Cách 1: Từ lý thuyết về các hàm số lượng giác cơ bản ở trên ta có hàm số $y = \sin x$ nghịch biến trên khoảng $\left(-\pi; -\frac{\pi}{2}\right)$ và đồng biến trên khoảng $\left(-\frac{\pi}{2}; 0\right)$.

Cách 2: Sử dụng máy tính cầm tay.

Do ở đề bài, các phương án A, B, C, D chỉ xuất hiện hai khoảng là $\left(-\pi; -\frac{\pi}{2}\right)$ và $\left(-\frac{\pi}{2}; 0\right)$ nên ta sẽ dùng máy tính cầm tay chức năng MODE 7: TABLE để giải bài toán.

Ấn

Máy hiện $f(X)$ thì ta nhập $\sin X$. START? Nhập $-\pi$; END? Nhập 0. STEP? Nhập $\frac{\pi}{10}$.

	Math	Math	Math
1	X	F(X)	
2	-2.827	-0.054	
3	-2.513	-0.049	
		-3.141592654	
4	X	F(X)	
5	-2.199	-0.038	
6	-1.884	-0.032	
		-1.570796327	
7	X	F(X)	
8	-1.256	-0.021	
9	-0.942	-0.016	
		-0.6283185307	
10	X	F(X)	
11	-0.314	-5.163	
12		0	

Lúc này từ bảng giá trị của hàm số ta thấy hàm số nghịch biến trên khoảng $\left(-\pi; -\frac{\pi}{2}\right)$ và đồng biến trên khoảng $\left(-\frac{\pi}{2}; 0\right)$.

Ví dụ 2. Xét hàm số $y = \cos x$ trên đoạn $[-\pi; \pi]$. Khẳng định nào sau đây là đúng?

- A. Hàm số nghịch biến trên các khoảng $(-\pi; 0)$ và $(0; \pi)$.
- B. Hàm số đồng biến trên khoảng $(-\pi; 0)$ và nghịch biến trên khoảng $(0; \pi)$.
- C. Hàm số nghịch biến trên khoảng $(-\pi; 0)$ và đồng biến trên khoảng $(0; \pi)$.
- D. Hàm số luôn đồng biến trên các khoảng $(-\pi; 0)$ và $(0; \pi)$.

Lời giải

Chọn B.

Theo lý thuyết ta có hàm số $y = \cos x$ đồng biến trên mỗi khoảng $(-\pi + k2\pi; k2\pi), k \in \mathbb{Z}$ và nghịch biến trên khoảng $(k2\pi; \pi + k2\pi), k \in \mathbb{Z}$. Từ đây ta có với $k = 0$ hàm số $y = \cos x$ đồng biến trên khoảng $(-\pi; 0)$ và nghịch biến trên khoảng $(0; \pi)$.

Tiếp theo ta đến với hàm số $y = \tan nx; (n \in \mathbb{Z}), \dots$ Ta có ví dụ 3.

Ví dụ 3. Xét sự biến thiên của hàm số $y = \tan 2x$ trên một chu kì tuần hoàn. Trong các kết luận sau, kết luận nào đúng?

- A. Hàm số đã cho đồng biến trên khoảng $\left(0; \frac{\pi}{4}\right)$ và $\left(\frac{\pi}{4}; \frac{\pi}{2}\right)$.
- B. Hàm số đã cho đồng biến trên khoảng $\left(0; \frac{\pi}{4}\right)$ và nghịch biến trên khoảng $\left(\frac{\pi}{4}; \frac{\pi}{2}\right)$.
- C. Hàm số đã cho luôn đồng biến trên khoảng $\left(0; \frac{\pi}{2}\right)$.
- D. Hàm số đã cho nghịch biến trên khoảng $\left(0; \frac{\pi}{4}\right)$ và đồng biến trên khoảng $\left(\frac{\pi}{4}; \frac{\pi}{2}\right)$.

Lời giải

Chọn A.

Tập xác định của hàm số đã cho là $D = \mathbb{R} \setminus \left\{ \frac{\pi}{4} + k \frac{\pi}{2} \mid k \in \mathbb{Z} \right\}$.

Hàm số $y = \tan 2x$ tuần hoàn với chu kỳ $\frac{\pi}{2}$, dựa vào các phương án A; B; C; D thì ta sẽ xét tính đơn điệu của hàm số trên $\left(0; \frac{\pi}{2}\right) \setminus \left\{ \frac{\pi}{4} \right\}$.

Dựa theo kết quả khảo sát sự biến thiên của hàm số $y = \tan x$ ở phần lý thuyết ta có thể suy ra với hàm số $y = \tan 2x$ đồng biến trên khoảng $\left(0; \frac{\pi}{4}\right)$ và $\left(\frac{\pi}{4}; \frac{\pi}{2}\right)$.

STUDY TIP

Ở đây ta không chọn C vì hàm số không liên tục trên $\left(0; \frac{\pi}{2}\right)$, hàm số bị gián đoạn tại $x = \frac{\pi}{4}$ (tức là hàm số không xác định tại $x = \frac{\pi}{4}$).

Ví dụ 4. Xét sự biến thiên của hàm số $y = 1 - \sin x$ trên một chu kỳ tuần hoàn của nó. Trong các kết luận sau, kết luận nào sai?

- A. Hàm số đã cho nghịch biến trên khoảng $\left(-\frac{\pi}{2}; 0\right)$.
- B. Hàm số đã cho nghịch biến trên khoảng $\left(0; \frac{\pi}{2}\right)$.
- C. Hàm số đã cho đồng biến trên khoảng $\left(\frac{\pi}{2}; \pi\right)$.
- D. Hàm số đã cho nghịch biến trên khoảng $\left(\frac{\pi}{2}; \frac{3\pi}{2}\right)$.

Lời giải

Chọn D.

Hàm số đã cho tuần hoàn với chu kỳ 2π và kết hợp với các phương án đề bài thì ta sẽ xét sự biến thiên của hàm số trên $\left[-\frac{\pi}{2}; \frac{3\pi}{2}\right]$.

Ta có hàm số $y = \sin x$:

* Đồng biến trên khoảng $\left(-\frac{\pi}{2}; \frac{\pi}{2}\right)$.

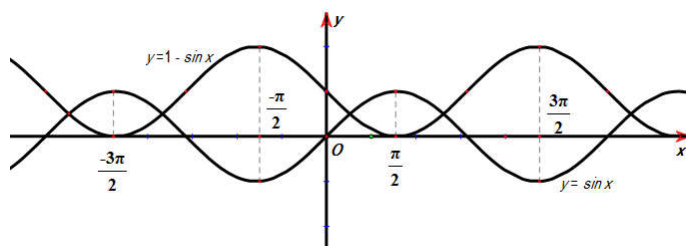
* Nghịch biến trên khoảng $\left(\frac{\pi}{2}; \frac{3\pi}{2}\right)$.

Từ đây suy ra hàm số $y = 1 - \sin x$:

* Nghịch biến trên khoảng $\left(-\frac{\pi}{2}; \frac{\pi}{2}\right)$.

* Đồng biến trên khoảng $\left(\frac{\pi}{2}; \frac{3\pi}{2}\right)$. Từ đây ta chọn D.

Dưới đây là đồ thị của hàm số $y = 1 - \sin x$ và hàm số $y = \sin x$ trên $\mathbb{R}$.

Ví dụ 5. Xét sự biến thiên của hàm số $y = \sin x - \cos x$. Trong các kết luận sau, kết luận nào đúng?

A. Hàm số đã cho đồng biến trên khoảng $\left(-\frac{\pi}{4}; \frac{3\pi}{4}\right)$.

B. Hàm số đã cho đồng biến trên khoảng $\left(\frac{3\pi}{4}; \frac{7\pi}{4}\right)$.

C. Hàm số đã cho có tập giá trị là $[-1; 1]$.

D. Hàm số đã cho luôn nghịch biến trên khoảng $\left(-\frac{\pi}{4}; \frac{7\pi}{4}\right)$.

Lời giải

Chọn B.

Cách 1:

Ta có $y = \sin x - \cos x = \sqrt{2} \sin\left(x - \frac{\pi}{4}\right)$.

Từ đây ta có thể loại đáp án C, do tập giá trị của hàm số là $[-\sqrt{2}; \sqrt{2}]$.

Hàm số đã cho tuần hoàn với chu kỳ 2π do vậy ta xét sự biến thiên của hàm số trên đoạn

$$\left[-\frac{\pi}{4}; \frac{7\pi}{4}\right].$$

Ta có:

* Hàm số đồng biến trên khoảng $\left(-\frac{\pi}{4}; \frac{3\pi}{4}\right)$.

* Hàm số nghịch biến trên khoảng $\left(\frac{3\pi}{4}; \frac{7\pi}{4}\right)$. Từ đây ta chọn A.

Cách 2: Sử dụng máy tính cầm tay

Tương tự như ở ví dụ 1, ta sẽ sử dụng máy tính cầm tay chức năng MODE 7: TABLE để giải bài toán.

Ấn

Máy hiện $f(X) =$ thì ta nhập $\sin X - \cos X$. Chọn STAR; TEND; STEP

phù hợp ta sẽ có kết quả như hình dưới:

1	4	7																								
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th>X</th> <th>F(X)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>0</td> <td>-1.013</td> </tr> <tr> <td>0.7853</td> <td>-0.986</td> </tr> <tr> <td colspan="2">-0.7853981634</td> </tr> </tbody> </table>	X	F(X)	0	-1.013	0.7853	-0.986	-0.7853981634		<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th>X</th> <th>F(X)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>1.5707</td> <td>-0.972</td> </tr> <tr> <td>2.3561</td> <td>-0.958</td> </tr> <tr> <td>3.141592654</td> <td>-0.943</td> </tr> </tbody> </table>	X	F(X)	1.5707	-0.972	2.3561	-0.958	3.141592654	-0.943	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <thead> <tr> <th>X</th> <th>F(X)</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>3.9269</td> <td>-0.929</td> </tr> <tr> <td>4.7123</td> <td>-0.914</td> </tr> <tr> <td>5.497787144</td> <td>-0.899</td> </tr> </tbody> </table>	X	F(X)	3.9269	-0.929	4.7123	-0.914	5.497787144	-0.899
X	F(X)																									
0	-1.013																									
0.7853	-0.986																									
-0.7853981634																										
X	F(X)																									
1.5707	-0.972																									
2.3561	-0.958																									
3.141592654	-0.943																									
X	F(X)																									
3.9269	-0.929																									
4.7123	-0.914																									
5.497787144	-0.899																									

Từ bảng giá trị của hàm số $f(x)$ trên ta thấy khi x chạy từ $-\frac{\pi}{4} \approx -0,785$ đến $\frac{3\pi}{4} \approx 2,3561$ thì giá trị của hàm số tăng dần, tức là hàm số đồng biến trên khoảng $\left(-\frac{\pi}{4}; \frac{3\pi}{4}\right)$.

Phân tích thêm: Khi x chạy từ $\frac{3\pi}{4}$ đến $\frac{7\pi}{4} \approx 5,49778$ thì giá trị của hàm số giảm dần, tức là hàm số nghịch biến trên khoảng $\left(\frac{3\pi}{4}; \frac{7\pi}{4}\right)$.

STUDY TIP

Ta chú ý ở đây có $-\frac{\pi}{4} + \pi = \frac{3\pi}{4}$, $-\frac{\pi}{4} + 2\pi = \frac{7\pi}{4}$ nên ta có thể suy ra STEP phù hợp. Trong bài gán

STEP = $\frac{\pi}{4}$.

Ví dụ 6. Chọn câu đúng?

- A. Hàm số $y = \tan x$ luôn luôn tăng.
- B. Hàm số $y = \tan x$ luôn luôn tăng trên từng khoảng xác định.
- C. Hàm số $y = \tan x$ tăng trong các khoảng $(\pi + k2\pi; 2\pi + k2\pi), k \in \mathbb{Z}$.
- D. Hàm số $y = \tan x$ tăng trong các khoảng $(k2\pi; \pi + k2\pi), k \in \mathbb{Z}$.

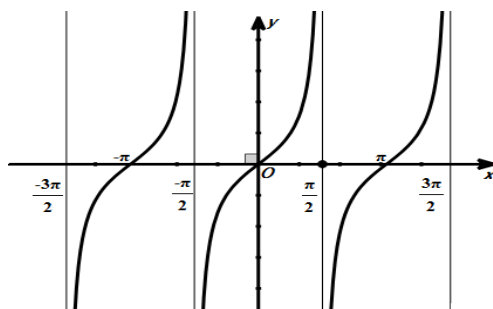
Lời giải

Chọn B.

Với A ta thấy hàm số $y = \tan x$ không xác định tại mọi điểm $x \in \mathbb{R}$ nên tồn tại các điểm làm cho hàm số bị gián đoạn nên hàm số không thể luôn tăng.

Với B ta thấy B đúng vì hàm số $y = \tan x$ đồng biến trên mỗi khoảng $\left(-\frac{\pi}{2} + k\pi; \frac{\pi}{2} + k\pi\right), k \in \mathbb{Z}$.

Từ đây loại C và D.

Ví dụ 7. Xét hai mệnh đề sau:

(I) $\forall x \in \left(\pi; \frac{3\pi}{2}\right)$: Hàm số $y = \frac{1}{\sin x}$ giảm.

(II) $\forall x \in \left(\pi; \frac{3\pi}{2}\right)$: Hàm số $y = \frac{1}{\cos x}$ giảm.

Mệnh đề đúng trong hai mệnh đề trên là:

- A.** Chỉ (I) đúng .   **B.** Chỉ (II) đúng .   **C.** Cả 2 sai .   **D.** Cả 2 đúng .

Lời giải

Chọn B.

Cách 1:

Như bài toán xét xem hàm số tăng hay giảm. Ta lấy $x_1 < x_2 \in \left(\pi; \frac{3\pi}{2}\right)$

$$\text{Lúc này ta có } f(x_2) - f(x_1) = \frac{1}{\sin x_2} - \frac{1}{\sin x_1} = \frac{\sin x_1 - \sin x_2}{\sin x_1 \sin x_2}$$

Ta thấy $x_1 < x_2 \in \left(\pi; \frac{3\pi}{2}\right)$ thì $\sin x_1 > \sin x_2 \Rightarrow \sin x_1 - \sin x_2 > 0$

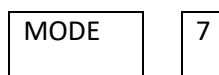
$0 > \sin x_1 > \sin x_2 \Rightarrow \frac{\sin x_1 - \sin x_2}{\sin x_1 \cdot \sin x_2} > 0 \Rightarrow f(x_1) < f(x_2)$. Vậy $y = \frac{1}{\sin x}$ là hàm tăng.

Tương tự ta có $y = \frac{1}{\cos x}$ là hàm giảm. Vậy I sai, II đúng.

Cách 2:

Sử dụng lệnh TABLE để xét xem hàm số tăng hay giảm trên máy tính.

Với hàm $\frac{1}{\sin x}$ ta nhập MODE 7: TABLE ( )

Nhập hàm $f(x)$ như hình bên:

